

Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу природоохоронних територій, що постраждали внаслідок російсько-української війни (на прикладі Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника)

Боруцька Юлія Зіновіївна

кандидат геологічних наук, доцент

кафедри туризму, рекреації та краєзнавства,

Львівський національний університет ветеринарної медицини та

біотехнологій імені С.З. Гжицького,

Львів, Україна,

<https://orcid.org/0000-0002-5040-8624>

Прийнято: 05.05.2025 | Опубліковано: 18.05.2025

***Анотація.** Метою статті є оцінка сучасного стану та перспектив реалізації туристично-рекреаційного потенціалу природоохоронних територій, що зазнали впливу повномасштабного збройного вторгнення, на прикладі Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника. Об'єктом дослідження виступає система екологічних, соціальних, правових та інфраструктурних чинників, які визначають можливості розвитку туризму в межах постраждалих територій. У статті охарактеризовано та обґрунтовано важливість оцінки туристично-рекреаційного потенціалу природоохоронних територій, що зазнали впливу повномасштабного*

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

збройного вторгнення. Визначено, що Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник, як унікальна природна територія, зберігає значні можливості для розвитку туризму в умовах дотримання екологічної безпеки, правового режиму та сучасних стандартів сталого природокористування. Доведено, що туристично-рекреаційний потенціал заповідника має чотири ключові складові: науково-дослідний, історико-меморіальний, екотуристичний та освітній. Встановлено, що попри значні пошкодження інфраструктури та екологічні ризики, територія зберігає високу соціальну та інформаційну привабливість. Оцінено чотири основні детермінанти, що впливають на можливість реалізації туризму в таких умовах: екологічний стан території, інфраструктурна доступність, правовий режим та суспільний попит. Обґрунтовано, що лише комплексний підхід до аналізу цих чинників дозволить сформувати реалістичну модель розвитку туристично-рекреаційної діяльності в заповіднику. Охарактеризовано суть проблеми як стратегічне завдання державної політики післявоєнного відновлення, що потребує інтеграції науки, безпекового планування, міжнародного досвіду та залучення громад. Матеріали статті можуть бути використані для формування просторових стратегій, екологічних програм та моделей залучення інвестицій у сектор сталого туризму.

Ключові слова: Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник, туристично-рекреаційний потенціал, природоохоронні території, російсько-українська війна, післявоєнне відновлення

Assessment of the Tourist and Recreational Potential of Natural Conservation Areas That Suffered as a Result of the Russian-Ukrainian War (Using the Example of the Chernobyl Radiation and Ecological Biosphere Reserve)

Yuliia Borutska

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and

Biotechnologies Lviv,

Lviv, Ukraine,

<https://orcid.org/0000-0002-5040-8624>

Abstract. *The purpose of the article is to assess the current state and prospects for the implementation of the tourist and recreational potential of nature reserves that have been affected by a full-scale armed invasion, using the example of the Chernobyl Radiation and Ecological Biosphere Reserve. The object of the study is a system of ecological, social, legal and infrastructural factors that determine the possibilities for tourism development within the affected territories. The article characterizes and justifies the importance of assessing the tourist and recreational potential of nature reserves that have been affected by a full-scale armed invasion. It is determined that the Chernobyl Radiation and Ecological Biosphere Reserve, as a unique natural territory, retains significant opportunities for tourism development in conditions of compliance with environmental safety, legal regime and modern standards of sustainable nature management. It is proven that the tourist and recreational potential of the reserve has four key components: scientific and research, historical and memorial, ecotourism and educational. It is established that despite significant damage to the infrastructure and environmental risks, the territory retains high social and informational attractiveness. Four main determinants that affect the possibility of implementing tourism in the following conditions are assessed: the ecological state of the territory, infrastructure accessibility, legal regime and public demand. It is substantiated that only a*

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

comprehensive approach to the analysis of these factors will allow forming a realistic model for the development of tourist and recreational activities in the reserve. The essence of the problem is characterized as a strategic task of the state policy of post-war reconstruction, which requires the integration of science, security planning, international experience and community involvement. The materials of the article can be used to form spatial strategies, environmental programs and models for attracting investments in the sustainable tourism sector.

Keywords: *Chernobyl Radiation and Ecological Biosphere Reserve, tourist and recreational potential, nature conservation areas, Russian-Ukrainian war, post-war recovery*

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобального соціально-економічного розвитку особливого значення набуває питання сталого використання природних ресурсів із врахуванням екологічного балансу, соціальної відповідальності та економічної ефективності. У цьому контексті туристично-рекреаційний потенціал природоохоронних територій постає як важливий ресурсний компонент, здатний забезпечити не лише збереження унікальних екосистем, але й сприяти активізації місцевого розвитку, підвищенню зайнятості населення, наповненню бюджетів громад. На нашу думку, туристично-рекреаційна діяльність у межах природоохоронних об'єктів є важливим чинником безпечного природокористування, оскільки вона базується на принципах екологоорієнтованого менеджменту. Актуальність теми обумовлена необхідністю зміни парадигми щодо призначення природоохоронних територій: від ізоляції до раціонального використання через інтеграцію в туристичну інфраструктуру. Сучасна концепція сталого туризму передбачає не лише охорону природи, а й включення екологічних територій у систему просторового розвитку регіонів. Це вимагає нового підходу до аналізу потенціалу природоохоронних об'єктів, зокрема шляхом оцінювання рівня доступності, рекреаційної привабливості,

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

транспортної логістики, соціальної інтеграції та екологічної безпеки. Туристично-рекреаційна активність здатна трансформувати природоохоронні зони в осередки екологічної просвіти, культури, відпочинку й альтернативної економіки.

Структура статті передбачає аналіз останніх досліджень і публікацій, формування мети й завдання дослідження, висвітлення ключових методів досягнення мети дослідження, виклад основного матеріалу й формування висновків по результатам дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел [1-15] з проблематики туристично-рекреаційного потенціалу природоохоронних територій свідчить про зростання уваги дослідників до комплексного підходу щодо використання рекреаційних ресурсів з урахуванням екологічної та соціально-економічної складової. С. Домбровська, А. Помаза-Пономаренко і Н. Рибальченко [1] підкреслюють взаємозв'язок між правом на туризм і гарантуванням безпеки у природоохоронних просторах, акцентуючи на необхідності захисту прав людини та природи одночасно. У дослідженні А. Алієвої [2] визначено концептуальні засади сталого розвитку рекреаційної сфери, де інклюзивне зростання виступає важливим напрямом формування нової моделі природокористування. Г. Уварова та В. Кучеренко [3] аналізують сучасний стан використання рекреаційно-туристичних ресурсів, наголошуючи на слабкій реалізації потенціалу природоохоронних територій через відсутність комплексного управління. Т. Ткаченко та К. Соколова [4] теоретично обґрунтовують поняття туристичного потенціалу, вказуючи на важливість ідентифікації ключових чинників його формування на рівні територій і підприємств. С. Дутчак [5] приділяє увагу просторовій структурі ландшафтних ресурсів, які формують базу для розвитку природоохоронного туризму, а Т. Захарова [6] досліджує напрями розвитку туристичного бізнесу, вказуючи на необхідність інтеграції екотуризму в економічну систему регіонів. С. Грабовенська [7] здійснює аналіз ринку туристичних послуг,

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

вказуючи на фрагментарність його структури та недостатній розвиток екологічного сегменту. У статті В. Зайцевої та Т. Шелеметьєвої [8] запропоновано систему оцінювання ефективності розвитку туризму, яка може бути адаптована до природоохоронних територій. О. Підвальна та Т. Колесник [9] розглядають регіональну політику інноваційного розвитку туризму, підкреслюючи потребу в стратегічному регулюванні та інституційній підтримці екологічно орієнтованих ініціатив. В. Македон і А. Чабаненко [10] висвітлюють питання цифровізації туристичної сфери в глобальному контексті, що може стати основою для створення smart-екосистем природоохоронного туризму. Н. Павліха [11] зазначає важливість просторового менеджменту для забезпечення сталого розвитку територій, що є безпосередньо релевантним у формуванні політики управління природоохоронними об'єктами.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Віддаючи належне науковому внеску провідних дослідників у сфері сталого розвитку туризму та природоохоронної політики, слід зазначити, що оцінка туристично-рекреаційного потенціалу природоохоронних територій, які постраждали внаслідок повномасштабного збройного вторгнення, зокрема таких унікальних об'єктів, як Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник, досі не отримала належного міждисциплінарного обґрунтування. Саме це визначило вибір тематики дослідження та її актуальність у сучасних умовах воєнного стану та планування післявоєнного відновлення. Результати цього дослідження можуть бути використані в практичній діяльності органів державного та регіонального управління, екологічних інституцій, освітніх структур і міжнародних партнерів для формування стратегічних рішень у сфері просторового розвитку, збереження довкілля та відповідального туризму.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є оцінка сучасного стану та перспектив реалізації туристично-рекреаційного

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

потенціалу природоохоронних територій, що зазнали впливу повномасштабного збройного вторгнення, на прикладі Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника. Об'єктом дослідження виступає система екологічних, соціальних, правових та інфраструктурних чинників, які визначають можливості розвитку туризму в межах постраждалих територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Повномасштабне збройне вторгнення російської федерації в Україну з 24 лютого 2022 року спричинило катастрофічні наслідки для природного зовнішнього середовища, зокрема – для природоохоронних територій. Однією з найбільш постраждалих екосистем стала зона відчуження, включно з Чорнобильським радіаційно-екологічним біосферним заповідником – унікальною природною територією з винятковим статусом охорони та потенціалом для наукового туризму, екопросвіти та рекреації. В умовах воєнного стану надзвичайно важливо осмислити та оцінити можливості відновлення і використання туристично-рекреаційного потенціалу таких територій у довгостроковій перспективі безпекового розвитку. У воєнний та післявоєнний період надзвичайно важливо не допустити занепаду інфраструктури, втрати екосистем та знань, пов'язаних із особливостями цієї унікальної території, з огляду на її транснаціональне значення (табл.1).

Таблиця 1

Елементи туристично-рекреаційного потенціалу Чорнобильського заповідника

Елемент	Характеристика
Науково-дослідний туризм	Заповідник є об'єктом міжнародного наукового інтересу, пов'язаного з дослідженням радіаційної екології, біорізноманіття та антропогенного впливу. Створення умов для безпечного візиту науковців може стати основою для спеціалізованого туризму

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

Історико-меморіальний туризм	Чорнобиль є місцем пам'яті глобального масштабу. Туристичні маршрути, пов'язані з аварією 1986 року, доповнені сучасною історією тимчасової окупації, створюють глибокий наратив для відвідувачів
Екотуризм	Відновлені популяції диких тварин, ізольовані природні ландшафти та низький антропогенний вплив роблять заповідник привабливим для екологічного туризму за умови суворого контролю та супроводу
Освітній потенціал	Заповідник є унікальним простором для екологічного виховання молоді, проведення літніх шкіл, міжнародних обмінів і просвітницьких програм

Джерело: складено автором

Суть полягає в дослідженні не лише фізичного стану територій, а й у виявленні можливостей відновлення рекреаційної функції, що відповідає стандартам безпеки та сталого природокористування. Туристично-рекреаційний потенціал заповідника в умовах післявоєнного відновлення може слугувати чинником економічного розвитку, екологічної освіти, збереження пам'яті та формування екосвідомості. Збалансована оцінка цього потенціалу сприятиме формуванню нових стратегій розвитку природоохоронних територій, які постраждали внаслідок збройного вторгнення. На нашу думку, Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник є не лише символом екологічної катастрофи, але й простором можливостей для розвитку спеціалізованого туризму: наукового, екологічного, історичного, освітнього. Його територія володіє значною ландшафтною, біорізноманітною та культурною цінністю. Після проходження належної оцінки стану довкілля та радіаційної безпеки, ця

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

територія здатна знову виконувати роль унікального туристичного об'єкта європейського значення (табл.2).

Таблиця 2

Детермінанти оцінки туристично-рекреаційного потенціалу
природоохоронних територій, що постраждали внаслідок російсько-
української війни

Детермінанти	Суть і зміст
Екологічний стан території	Якість довкілля, рівень радіаційного забруднення, наявність техногенних ризиків – головні умови для оцінки можливості використання території у туристичних цілях. Для Чорнобильського заповідника визначальним є встановлення рівня екологічної безпеки та наявність стійких біоценозів, які можуть існувати у межах контрольованого доступу
Інфраструктурна доступність	Стан шляхів, безпечних маршрутів, туристичних об'єктів, комунікацій та логістики прямо впливає на рівень туристичного використання територій. Після тимчасової окупації Чорнобильської зони у 2022 році було зафіксовано значне пошкодження інфраструктури, що потребує переосмислення підходів до її відновлення
Правовий статус і режим охорони	Заповідний режим, законодавчі обмеження, процедурні вимоги доступу до території визначають можливості організації туризму. Оцінка потенціалу вимагає врахування як національних, так і міжнародних стандартів охорони біосферних заповідників у воєнних і післявоєнних умовах
Соціальна та інформаційна привабливість	Історична унікальність, міжнародна впізнаваність, наявність бренду та попит на екстремальний чи меморіальний туризм формують значну частину рекреаційного потенціалу. Чорнобильський заповідник має потужний іміджевий ресурс, який потребує відповідального управління

Джерело: складено автором

Вивчення та оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу природоохоронних територій у післявоєнних умовах є також важливим елементом безпекової стратегії. Розмінування, екологічна реабілітація, моніторинг забруднень і зміцнення інфраструктури повинні супроводжуватися аналізом соціально-економічної доцільності використання

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

цих просторів для туризму. У довгостроковій перспективі це дозволить залучати інвестиції, сприяти регіональному розвитку та інтегрувати заповідні території у міжнародні екотуристичні мережі. В умовах повномасштабного вторгнення багато природоохоронних об'єктів залишились поза увагою стратегічного планування. Вважаємо, що включення оцінки їхнього потенціалу до державної політики післявоєнного відновлення є ключовим кроком для запобігання подальшій деградації природних ресурсів. Особливу роль у цьому процесі мають відігравати інститути науки, екологічного менеджменту та просторового планування, які здатні забезпечити обґрунтовані підходи до формування туристичних маршрутів та інфраструктур.

Висновки. Підсумовуючи, можна стверджувати, що тема туристично-рекреаційного потенціалу природоохоронних територій є надзвичайно актуальною як для наукового аналізу, так і для прикладного використання. Вона дозволяє поєднати зусилля екологів, економістів, географів, управлінців, соціологів у напрямі сталого природокористування, формування національної моделі екотуризму та підвищення конкурентоспроможності природоохоронних ресурсів на міжнародному ринку. Слід наголосити, що природоохоронні території в Україні мають значний невикористаний потенціал з точки зору рекреації та екологічного туризму. Багато з них зберігають унікальні ландшафти, флору і фауну, культурно-історичну спадщину, однак через відсутність належного управління, інфраструктури та промоції цей потенціал не реалізується в повному обсязі. Створення умов для розвитку туристичної активності на таких територіях повинно відбуватися в гармонії з принципами охорони довкілля, що потребує чіткої нормативно-правової бази, наукового супроводу та інтеграції в регіональні стратегії сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Домбровська С. М., Помаза-Пономаренко А.Л, Рибальченко Н.П. Туризм і право на нього в контексті гарантування безпеки : монографія. Харків: НУЦЗУ, 2022. 272 с.
2. Алієва А. Ю. Концептуальні засади сталого розвитку туристично-рекреаційної сфери на засадах інклюзивного зростання. Вісник Нац. ун-ту водного господарства та природокористування. Сер.: Екон. науки. Рівне: НУВГП, 2020. Вип. 2(90). С. 3–13.
3. Уварова Г. Ш., Кучеренко В. С. Використання рекреаційно-туристичних ресурсів України на сучасному етапі. Рекреаційні ресурси та послуги гостинності в регіонах України: зб. наукових праць. Черкаси : ЧНУ, 2017. С. 34–39.
4. Ткаченко Т. І., Соколова К. О. Теоретичні аспекти формування туристичного потенціалу підприємств. Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Економіка». 2011. Вип.1. С. 107–112.
5. Дутчак С. В. Туристсько-рекреаційні ресурси ландшафтів: монографія. Чернівці : Видавничий дім «Родовід», 2014. 196 с.
6. Захарова Т. В. Напрями розвитку туристичного бізнесу України. Економіка та суспільство. 2023. Вип. 49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-6>
7. Грабовенська С. П. Аналіз і структура ринку туристичних послуг в Україні. Наук. вісн. Полтавського ун-ту економіки і торгівлі. Сер.: Екон. науки. 2013. № 1. С. 226–234.
8. Зайцева В. М., Шелеметьєва Т. В. Оцінювання соціально-економічного розвитку туризму в Україні як важливий напрям ефективності управління. Вісник економічної науки України. 2020. № 1. С. 103–108.
9. Підвальна О. Г., Колесник Т. В. Регіональна політика інноваційного розвитку сфери туризму: проблеми формування та регулювання: Монографія. Вінниця. 2022. 378 с.

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

10. Македон В. В., Чабаненко А. В. Факторні складові цифровізації глобальної економіки та макро-економічних систем країн світу. Ефективна економіка. 2022. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9875>.

11. Павліха Н. Принципи просторового менеджменту сталого розвитку. Економіка України. 2006. № 1. С. 40–45.

12. Криштанович, М., & Силкін, О. Оцінювання стратегічних напрямів реалізації державно-приватного партнерства в царині безпекового розвитку агропромислового сектора. Socio-Economic Relations in the Digital Society, 1(55), 2025, 44-55. <https://doi.org/10.55643/ser.5.55.2025.587>

13. Цимбалюк І. О. Інклюзивний розвиток регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. 340 с.

14. Штангрет А., Силкін О., Шляхетко В. Трудова міграція як зовнішня загроза для кадрової безпеки підприємства. № 10(38), 2024. Наукові інновації та передові технології. С. 190-201. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-10\(38\)-190-201](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-10(38)-190-201)

15. Штангрет А., Силкін О. Безпекові аспекти управління персоналом в умовах гіпердинамічного зовнішнього середовища. № 9(37), 2024. Наукові інновації та передові технології. С. 227-237. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9\(37\)-227-237](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9(37)-227-237)